

TERESA MIŚ, DARIUSZ ZAJĄC
Uniwersytet Rzeszowski

POTRZEBY DORADCZE ROLNIKÓW REGIONU PODKARPACKIEGO WSPÓŁPRACUJĄCYCH Z ODR W ASPEKCIE INTEGRACJI POLSKI Z UE

1. Wstęp

Potrzeby doradcze zajmują wysoką pozycję w strukturze doradztwa w agrobiznesie, co wynika z nadania im funkcji motywacyjnej, skłaniającej rolników do zmian dotychczasowego stanu rzeczy. Stoją na pierwszym miejscu całego procesu doradczego i są pierwszą czynnością przy analizie środowiska wiejskiego, jako bazy danych dla sprawnego funkcjonowania procesu doradczego [Kania 2002, Wawrzyniak i Wojtasik 2001].

Potrzeby doradcze są produktem społecznego, historycznego rozwoju, a więc wytworem warunków, w których one powstają. Niski poziom potrzeb doradczych jest funkcją niskiego poziomu rozwoju rolnictwa. W miarę rozwoju całej gospodarki żywnościowej, a w tym także rolnictwa, notuje się wyraźne rozbudzenie potrzeb doradczych (ulegają one poszerzeniu i pogłębieniu), wynikające z faktu uświadomienia sobie braków w gospodarstwie domowym i rolnym. Niezaspokojenie tych potrzeb lub spełnienie ich na niskim poziomie oczekiwań prowadzi do zastoju w gospodarstwie, braku jego modernizacji, a konsekwencji do spadku intensywności produkcji [Hein 1993].

Potrzeby doradcze społeczności wiejskich uległy obecnie zwielokrotnieniu, a zaspokojeniu tych potrzeb służą wyspecjalizowane, profesjonalne organizacje doradcze, działające na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Według Wiatraka [1996] potrzeby doradcze rozumiane są jako stan niewiedzy, wynikający z niezaspokojonych oczekiwań na określone informacje i porady. Nie ograniczają się one jednak tylko do aspektów ekonomicznych, technologicznych i prawno-administracyjnych, ale dotyczą również wielu innych dziedzin, w tym także wiedzy z zakresu procesu integracyjnego Polski z Unią Europejską. Również wyniki badań Wieteskiej [1995] wskazują, że około 80% rolników deklaruje chęci i potrzebę korzystania z usług doradczych w całym ich przekroju, od doradztwa

technologicznego, poprzez ekonomiczno-marketingowe, prawne, aż do doradztwa ekologicznego, związanego z procesem integracyjnym Polski ze strukturami europejskimi, aktywizacją obszarów wiejskich oraz z zagadnieniami socjologii wsi.

Potrzeby doradcze w zakresie prowadzenia gospodarstwa rolnego obejmują:

- potrzeby poznawcze, czyli poznanie nowości i możliwości ich wprowadzenia oraz doskonalenie zawodowe rolników, przyswajanie przez nich wiedzy, nabycie nowych umiejętności;
- potrzeby zmian i rozwoju, poprzez:
 - zmiany w zasobach czynników wytwórczych;
 - zmiany w technologii produkcji;
 - zmiany w strukturze produkcji, wprowadzenie specjalizacji i zwiększenie skali produkcji;
- potrzeby informacyjne w zakresie:
 - informacji rynkowych (bieżących i prognostycznych);
 - informacji naukowo-technicznych i ekonomicznych (rachunkowość rolnicza);
 - informacji o zasilaniu zewnętrznym (kredytach, dotacjach itp.) [Zawisza 1995].

Rozpoznanie potrzeb doradczych producentów rolnych jest warunkiem prawidłowego opracowania programu szkoleniowego, służącego podniesieniu wiedzy i umiejętności praktycznych rolników, aby między innymi mogli sprostać wyzwaniom, jakie niesie ze sobą proces integracji Polski z Unią Europejską. Ma także wpływ na podniesienie efektywności i skuteczności udzielanych porad [Kania 2002, Wawrzyniak i Wojtasik 2001].

2. Cel i zakres badań

Celem przeprowadzonych badań było zbadanie potrzeb doradczych rolników z regionu podkarpackiego, w warunkach wzrastającej konkurencji rynkowej i w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską. W szczególności ustalenie z jakich porad korzystają rolnicy w ODR w Boguchwale oraz jak ustosunkowują się do procesu integracji Polski z UE i czy podejmują jakieś działania w związku z sytuacją ekonomiczną w swoich gospodarstwach, a także jakie są ich zamierzenia na najbliższą przyszłość dotyczące korzystania z usług doradczych. Ponadto starano się odpowiedzieć na pytanie, czy takie czynniki jak: wiek i wykształcenie rolnika oraz powierzchnia gospodarstwa rolnego, wywierają wpływ na analizowane zjawiska.

Podczas przeprowadzania badań wykorzystano metodę wywiadu z kwestionariuszem, która posłużyła do zebrania podstawowego materiału źródłowego. Badaniami, które przeprowadzono w drugiej połowie 2003 roku, objęto 125 losowo wybranych indywidualnych gospodarstw rolnych, deklarujących współpracę z ODR w Boguchwale. Badane gospodarstwa znajdują się na terenie pięciu powiatów w południowej części województwa podkarpackiego, tj. powiat jasiel-

ski, krośnieński, leski, sanocki i ustrzycki. Kwestionariusz wywiadu zawierał między innymi pytania dotyczące zagadnień związanych z charakterystyką usług doradczych z jakich rolnicy korzystali w latach 1998-2002, oceną poziomu tych usług i ich efektów oraz zamierzeń na przyszłość (na najbliższe 3 lata, tj. 2004-2006) odnośnie porad doradczych. Znaczną część zagadnień ujętych w kwestionariuszu poświęcono również problematyce integracji europejskiej.

3. Korzystanie z usług doradczych oraz ocena poziomu tych usług w opinii badanych rolników

Zwykle badani rolnicy stosunkowo często korzystali z usług doradczych świadczonych przez ODR w Boguchwale w latach 1998-2002, przy czym zwłaszcza dotyczy to rolników młodszych, lepiej wykształconych oraz posiadających większe obszarowo gospodarstwa rolne. Natomiast zdecydowanie mniejszy odsetek stanowią osoby korzystające z omawianych usług rzadziej, tj. raz na pół roku bądź raz w roku, z tym, że częściej dotyczy to rolników starszych, słabiej wykształconych i posiadających obszarowo mniejsze gospodarstwa rolne (tab.1).

W strukturze rodzajowej usług doradczych, z których korzystali respondenci w badanym okresie, dominowało doradztwo w zakresie integracji Polski z UE (podstawowe informacje o strukturach UE i zasadach WPR, o pozyskiwaniu funduszy przedakcesyjnych, możliwościach korzystania z dotacji oraz o szansach i zagrożeniach dla polskiego rolnictwa w związku z integracją), doradztwo technologiczne (nowe technologie, agrotechnika, nowe rasy i sposoby żywienia zwierząt) oraz ekonomiczno-organizacyjne (opłacalność produkcji, kredytowanie, prowadzenie ksiąg rachunkowych, analiza rynku). Natomiast w mniejszym stopniu badani rolnicy korzystali z doradztwa w zakresie przedsiębiorczości pozarolniczej i wiejskiego gospodarstwa domowego (tabela 1). Na uwagę zasługuje jednak fakt, że ze wszystkich omawianych rodzajów usług doradczych częściej korzystali rolnicy młodszy oraz lepiej wykształceni. Ponadto z porad dotyczących integracji z UE, technologicznych i ekonomiczno-organizacyjnych częściej korzystali właściciele gospodarstw obszarowo większych (w tym wszyscy rolnicy posiadający największe obszarowo gospodarstwa rolne), a z kolei z porad dotyczących przedsiębiorczości pozarolniczej i wiejskiego gospodarstwa domowego, częściej właściciele gospodarstw o mniejszym areale (tabela 1).

Analizując ocenę poziomu usług doradczych, dokonaną przez respondentów można stwierdzić, że zdecydowana ich większość wyraża pozytywną opinię o poradach udzielanych przez ODR w Boguchwale. Zwłaszcza dotyczy to rolników młodszych, lepiej wykształconych i posiadających większe obszarowo gospodarstwa, a więc tych, którzy zwykle częściej korzystają z usług doradczych. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że część respondentów odniosła się krytycznie w tej kwestii, przy czym więcej jest wśród nich osób starszych, słabiej wykształconych i posiadających mniejsze obszarowo gospodarstwa, a więc takich, które rzadziej korzystają z usług doradczych.

Tabela 1

Korzystanie z usług doradczych przez badanych rolników w latach 1998-2002 oraz ocena poziomu tych usług, przy uwzględnieniu wieku i wykształcenia respondenta oraz powierzchni gospodarstwa rolnego

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne									
	ogółem	wiek właściciela (lata)			wykształcenie właściciela *			powierzchnia gospodarstwa w ha UR		
		do 40	41-50	51 i więcej	A	B	C	do 10	11-30	31 i więcej
Liczba gospodarstw	125	40	53	32	13	63	49	56	55	14
Częstotliwość korzystania z usług doradczych przez rolników w latach 1998-2002 (w %):**										
raz na miesiąc	44,0	50,0	41,5	40,6	38,5	39,7	51,0	39,3	45,5	57,1
raz na 3 miesiące	32,8	37,5	30,2	31,2	15,4	38,1	30,6	30,4	34,5	35,7
raz na pół roku	17,6	10,0	20,8	21,9	38,5	15,9	14,3	21,4	16,4	7,2
raz w roku	5,6	2,5	7,5	6,3	7,6	6,3	4,1	8,9	3,6	-
Rodzaj usług doradczych z jakich korzystali rolnicy w latach 1998-2002 (w %): **										
w zakresie integracji z Unią Europejską	93,6	97,5	94,3	87,5	76,9	93,7	98,0	89,3	96,4	100,0
technologiczne	88,0	95,0	90,6	75,0	76,9	84,1	95,9	82,1	90,1	100,0
ekonomiczno-organizacyjne	86,4	92,5	86,8	78,1	69,2	85,7	91,8	80,4	89,1	100,0
w zakresie przedsiębiorczości pozarolniczej	61,6	72,5	62,3	46,9	46,2	57,1	71,4	73,2	54,6	42,9
w zakresie Wiejskiego Gospodarstwa Domowego	53,6	60,0	54,7	43,8	38,5	54,0	57,1	58,9	52,7	35,7
Odsetek osób, które uzyskały w ODR wyczerpujące informacje na temat nurtującego problemu:										
X	62,4	70,0	60,4	56,3	53,8	58,7	69,4	58,9	61,8	78,6
Odsetek osób, które są usatysfakcjonowane poziomem obsługi doradczej:										
X	66,4	75,0	64,2	59,4	61,5	61,9	73,5	60,7	67,3	85,7
Odsetek osób, wg których współpraca z ODR (doradca) jest:										
bardzo dobra	57,6	65,0	56,6	50,0	46,1	54,0	65,3	57,1	54,6	71,4
poprawna	40,0	35,0	41,5	43,7	38,5	44,4	34,7	39,3	43,6	28,6
występują różne problemy	2,4	-	1,9	6,3	15,4	1,6	-	3,6	1,8	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań (kwestionariusz wywiadu).
Objaśnienia do tabeli:

* A - podstawowe, B - zawodowe, C - średnie i wyższe.

** respondenci mogli udzielać więcej niż jednej odpowiedzi (dlatego odpowiedzi nie sumują się do 100%).

4. Stosunek badanych rolników do procesu integracji Polski z Unią Europejską

Przygotowanie polskiego rolnictwa do członkostwa Polski w UE jest jedną z najważniejszych i jednocześnie najbardziej złożonych kwestii. Oznacza bowiem konieczność podjęcia działań restrukturyzacyjnych w rolnictwie, które spowodują zmiany zarówno w sferze ekonomicznej, jak i społecznej, wpływając bezpośrednio na życie mieszkańców wsi. W tym kontekście kluczowym zagadnieniem staje się z jednej strony gotowość samych rolników do inicjowania zmian, z drugiej zaś gotowość przystosowania mieszkańców wsi do nowych warunków [Kania 2002]. Mieszkańcy wsi, w tym rolnicy są otwarci na zmiany oraz ich oczekują (66% mieszkańców wsi i 74% rolników uważa, że w polskim rolnictwie powinny nastąpić zasadnicze zmiany) [Urząd Komitetu Integracji Europejskiej 2000], a integracja z UE stwarza właśnie takie możliwości.

Wśród badanych rolników więcej jest takich, którzy postrzegają integrację z UE jako szansę dla Polski, wskazując przede wszystkim na dotacje dla rolnictwa, możliwość poprawy struktury agrarnej oraz warunków życia, z tym, że zwykle dotyczy to osób młodszych i posiadających lepsze wykształcenie oraz prowadzących największe obszarowo gospodarstwa rolne. Dodatkowo należy zauważyć, że rolnicy z gospodarstw obszarowo większych, częściej wskazują na nowe rynki zbytu jako szansę rozwoju po integracji, natomiast rolnicy posiadający gospodarstwa o mniejszym areale, częściej na możliwość rozwoju drobnych przedsiębiorstw, zmniejszenie bezrobocia i napływ kapitału. Mniejszy jest natomiast odsetek badanych, którzy twierdzą, że integracja stanowi zagrożenie dla Polski, wskazując głównie na możliwość napływu dużej ilości towarów zagranicznych oraz wzrost konkurencji, przy czym opinie takie częściej wyrażają osoby starsze i słabiej wykształcone. Dodatkowo na uwagę zasługuje fakt, że wzrostu konkurencji obawiają się zwykle rolnicy posiadający gospodarstwa obszarowo większe, a zagrożenia upadkiem drobnych gospodarstw, właściciele takich właśnie jednostek (tabela 2). Podobnie wykazały badania przeprowadzone przez Mickiewicza i Iwaszkiewicza [1999] oraz Wierzyńskiego [2001], a więc należy stwierdzić, że region podkarpacki nie różni się pod tym względem od innych regionów w kraju.

Perspektywa włączenia Polski w struktury UE wymusza działania dostosowawcze podmiotów gospodarczych, w tym także gospodarstw rolnych, do reguł konkurowania na wspólnym europejskim rynku. Z danych tabeli 2 wynika, że większość badanych rolników podjęła działania dostosowawcze do wymogów unijnych, w celu zdobycia silniejszej pozycji rynkowej, przy czym zwłaszcza dotyczy to osób młodszych, z lepszym wykształceniem i posiadających większe obszarowo gospodarstwa rolne. Ponadto należy zauważyć, że dostosowaniem do europejskich wymogów ekologicznych bardziej zainteresowani byli rolnicy z mniejszych obszarowo gospodarstw rolnych, natomiast adaptacją do europejskich norm technicznych i standardów jakości oraz zmianą struktury produkcji rolniczej, bardziej osoby posiadające gospodarstwa rolne o większym areale.

Tabela 2

Stosunek badanych rolników do procesu integracji Polski z Unią Europejską,
przy uwzględnieniu wieku i wykształcenia respondenta
oraz powierzchni gospodarstwa

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne									
	ogółem	wiek właściciela (lata)			wykształcenie właściciela *			powierzchnia gospodarstwa w ha UR		
		do 40	41-50	51 i więcej	A	B	C	do 10	11-30	31 i więcej
Liczba gospodarstw	125	40	53	32	13	63	49	56	55	14
Odsetek rolników, zdaniem których przystąpienie Polski do UE to:										
szanse	68,0	75,0	67,9	59,4	46,2	66,7	75,5	66,1	69,1	71,4
w tym:										
dotacje dla rolników	16,0	15,0	17,0	15,6	15,4	14,3	18,4	19,6	12,7	14,3
poprawa warunków życia	14,4	15,0	15,1	12,5	7,7	14,3	16,3	12,5	16,4	14,3
poprawa struktury agromiej	11,2	10,0	15,1	6,3	7,7	11,1	12,2	10,7	10,9	14,3
nowe rynki zbytu	8,8	7,5	11,3	6,3	7,7	9,5	8,2	3,6	10,9	21,4
nowe technologie	5,6	10,0	3,8	3,1	7,7	3,2	8,2	3,6	7,3	7,1
zmniejszenie bezrobocia	4,8	2,5	-	15,6	-	7,9	2,0	5,4	5,4	-
rozwój małych przedsiębiorstw	4,0	7,5	3,8	-	-	3,2	6,1	7,1	1,8	-
napiływ kapitału	3,2	7,5	1,9	-	-	3,2	4,1	3,6	3,6	-
zagrożenia	60,8	50,0	60,4	75,0	84,6	63,5	51,0	60,7	65,5	57,1
w tym:										
napiływ towarów zagranicznych	19,2	15,0	17,0	28,1	23,1	22,2	14,3	16,1	23,6	14,3
wzrost konkurencji	16,8	15,0	17,0	18,8	23,1	14,3	18,4	14,3	18,2	21,4
zmniejszenie opłacalności produkcji rolniczej	8,8	7,5	9,4	9,4	15,4	9,5	6,1	8,9	9,1	7,1
trudności ze zbytem towarów	7,2	5,0	5,7	12,5	7,7	9,5	4,1	7,1	7,3	7,1
upadek małych gospodarstw rolnych	4,8	2,5	7,6	3,1	15,4	3,2	4,1	7,1	3,6	-
wzrost bezrobocia	4,0	5,0	3,8	3,1	-	4,8	4,1	3,6	3,6	7,1
Odsetek rolników, którzy wprowadzili zmiany w gospodarstwie rolnym w związku z integracją Polski z UE : **										
X	63,2	80,0	62,3	43,7	38,5	61,9	71,4	55,4	67,3	78,6
w tym:										
dostosowanie do europejskich wymogów ekologicznych	29,6	35,0	32,1	18,8	15,4	27,0	36,7	37,5	25,5	14,3
adaptacja europejskich norm technicznych i standardów jakości	28,8	37,5	30,2	15,6	15,4	28,6	32,7	17,9	36,4	42,9
zmiana struktury produkcji	27,2	35,0	26,4	18,8	15,4	25,4	32,7	21,4	29,1	42,9

Źródło: Jak w tabeli 1.

Objaśnienia do tabeli: jak w tabeli 1.

5. Zamierzenia badanych rolników odnośnie korzystania z usług doradczych

Badani rolnicy zamierzają w najbliższej przyszłości korzystać z szerokiego wachlarza usług doradczych, podobnie jak w latach 1998-2002. W strukturze usług doradczych, z których chcą korzystać dominuje poradnictwo ekonomiczno-organizacyjne i technologiczne. W dalszej kolejności znajduje się natomiast doradztwo z zakresu przedsiębiorczości pozarolniczej oraz integracji z UE. Na uwagę zasługuje fakt, że badani rolnicy zgłaszają również zapotrzebowanie na poradnictwo prawne oraz w zakresie rolnictwa ekologicznego. Wydaje się to uzasadnione, gdyż w regionie o rozdrobnionym rolnictwie rodzinnym, właśnie produkcja ekologiczna powinna się z powodzeniem rozwijać, wykorzystując tym samym, podobnie jak drobna przedsiębiorczość pozarolnicza, ogromne nadwyżki siły roboczej w rolnictwie. Z kolei znikomy odsetek respondentów wykazuje zainteresowanie doradztwem w zakresie wiejskiego gospodarstwa domowego (tabela 3).

Tabela 3

Zamierzenia badanych rolników na przyszłość (na najbliższe 3 lata, tj. 2004-2006) odnośnie korzystania z usług doradczych, przy uwzględnieniu wieku i wykształcenia respondenta oraz powierzchni gospodarstwa rolnego

Wyszczególnienie	Badane gospodarstwa rolne									
	ogółem	wiek właściciela (lata)			wykształcenie właściciela *			powierzchnia gospodarstwa w ha UR		
		do 40	41-50	51 i więcej	A	B	C	do 10	11-30	31 i więcej
Liczba gospodarstw	125	40	53	32	13	63	49	56	55	14
Rodzaj porad, z których rolnicy zamierzają korzystać w najbliższej przyszłości (w %): **										
ekonomiczno-organizacyjne	70,4	82,5	67,9	59,4	53,8	68,3	77,6	66,1	70,9	85,7
technologiczne	62,4	75,0	60,4	50,0	46,2	60,3	69,4	57,1	65,5	71,4
w zakresie przedsiębiorczości pozarolniczej	52,8	65,0	49,1	43,8	38,5	44,4	67,3	60,7	49,1	35,7
w zakresie integracji z UE	40,8	50,0	37,7	34,4	30,8	38,1	46,9	37,5	40,0	57,1
prawne	27,2	37,5	26,4	15,6	15,4	25,4	32,7	30,4	27,3	14,3
związane z rolnictwem ekologicznym	24,8	37,5	24,5	9,4	15,4	22,2	30,6	28,6	25,5	7,1
w zakresie Wiejskiego Gospodarstwa Domowego	12,8	20,0	11,3	6,3	7,7	11,1	16,3	16,1	10,9	7,1

Źródło: Jak w tabeli 1.

Objaśnienia do tabeli: jak w tabeli 1.

Dodatkowo należy zauważyć, że częściej z usług doradczych zamierzają w najbliższej przyszłości korzystać rolnicy młodszy oraz lepiej wykształceni. Natomiast zapotrzebowanie na poradnictwo ekonomiczno-organizacyjne, technologiczne i w zakresie integracji z UE, jest większe ze strony właścicieli gospodarstw obszarowo większych, a z kolei na pozostałe usługi doradcze (tj. w zakresie drobnej przedsiębiorczości i wiejskiego gospodarstwa domowego, prawne i związane z rolnictwem ekologicznym), ze strony rolników posiadających gospodarstwa o mniejszym areale.

6. Wnioski

Rolnicy stosunkowo często korzystają i nadal zamierzają korzystać z szerokiego zakresu usług doradczych oraz w większości przypadków wyrażają pozytywną opinię o poradach udzielanych przez ODR, przy czym jest to zróżnicowane w zależności od wieku i wykształcenia właściciela gospodarstwa, a także od jego powierzchni.

Rolnicy częściej postrzegają integrację z UE, jako szansę dla Polski niż jako zagrożenie, dlatego też większość z nich podjęła już działania dostosowawcze w swoich gospodarstwach do wymogów unijnych, celem zdobycia mocniejszej pozycji na rynku. Jednak omawiane opinie i działania są zróżnicowane i zależą przede wszystkim od wieku i wykształcenia rolnika, ale także od powierzchni posiadanego gospodarstwa rolnego.

Znaczne i różnorodne potrzeby doradcze rolników, a także dokonywanie zmian w gospodarstwie rolnym, świadczą o tym, że dostrzegają oni konieczność sprostania w najbliższej przyszłości wymogom unijnym i nadchodzącej konkurencji ze strony unijnych gospodarstw rolnych.

Częstotliwość korzystania z usług doradczych przez rolników, ich różnorodność, a także pozytywna ocena, mogą świadczyć o tym, że ODR właściwie spełnia swoje zadania, odgrywając znaczącą rolę w podnoszeniu wiedzy i umiejętności praktycznych rolników, które są niezbędne w warunkach wzrastającej konkurencji na rynku oraz do tego, aby mogli sprostać wyzwaniom, jakie niesie proces integracji europejskiej.

W celu pobudzenia przedsiębiorczości ludności rolniczej, w pracy doradczej należałoby zwrócić większą uwagę na doradztwo propagujące pozytywne przykłady zainspirowania rolników do podejmowania własnych inicjatyw gospodarczych (ekologicznych, pozarolniczych). Wskazane byłoby również łączenie doradztwa z zakresu technologii produkcji z poradnictwem ekonomiczno-organizacyjnym i marketingowym.

LITERATURA

1. Hein W. (1993): Potrzeby doradcze producentów rolnych. Doradztwo rolnicze, cz. II, WTN, Włocławek.
2. Kania J. (2001): Doradztwo rolnicze w świetle doświadczeń krajów Unii Europejskiej. [w:] Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce na tle tendencji światowych, Praca zbiorowa pod red. nauk. M. Drygas, J. Kania, A. P. Wiatrak, PAN IRWIR, Warszawa.
3. Kania J. (2002): Potrzeby doradcze rolników wyzwaniem dla doradztwa rolniczego. *Wież i Doradztwo*, nr 1, s. 2-7.
4. Mickiewicz A., Iwaszkiewicz Z. (1999): Doradztwo rolnicze istotnym czynnikiem kreującym procesy przemian strukturalnych na obszarach wiejskich. [w:] Doradztwo rolnicze w okresie przygotowawczym do integracji z Unią Europejską. Materiały konferencyjne, Poświętne, s. 87-95.
5. Urząd Komitetu Integracji Europejskiej (2000): Polska wieś w Unii Europejskiej. Program informowania społeczeństwa – program wykonawczy adresowany do mieszkańców wsi. Warszawa.
6. Wawrzyniak B.M., Wojtasik B. (2001): Charakterystyka potrzeb doradczych i informacyjnych rolników indywidualnych. [w:] Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce na tle tendencji światowych. Praca zbiorowa pod red. nauk. M. Drygas, J. Kania, A. P. Wiatrak, PAN IRWIR, Warszawa.
7. Wiatrak A. P. (1996): Potrzeby doradcze – powstanie i ocena. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 3, CDiEwR, Poznań, s. 55-62.
8. Wierzyński W. (2001): Rola państwowego doradztwa rolniczego w upowszechnianiu w środowiskach wiejskich wiedzy z zakresu procesu integracyjnego. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1, KCRRiOW, Poznań, s. 30-35.
9. Wieteska E. (1995): Problemy doradztwa rolniczego w Polsce. (Uwarunkowania przemian organizacji doradztwa). *Wież i Rolnictwo*, nr 4, PAN IRWIR, Warszawa, s. 194-205.
10. Zawisza S. (1995): Oczekiwania i potrzeby doradcze rolników w obecnej sytuacji społecznej na wsi. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1, CDiEwR, Poznań.

TERESA MIŚ, DARIUSZ ZAJĄC

**POTRZEBY DORADCZE ROLNIKÓW REGIONU PODKARPACKIEGO,
WSPÓŁPRACUJĄCYCH Z ODR, W ASPEKCIE INTEGRACJI POLSKI Z UE**

STRESZCZENIE

W opracowaniu zaprezentowano potrzeby doradcze rolników regionu podkarpackiego w warunkach wzrastającej konkurencji rynkowej i w aspekcie integracji Polski z Unią Europejską. Badania wykazały, że rolnicy często korzystają z szerokiego zakresu usług doradczych oraz podejmują działania dostosowawcze w swoich gospodarstwach rolnych do wymogów unijnych, co świadczy o tym, że dostrzegają konieczność sprostania rosnącej konkurencji na rynku. Ponadto stwierdzono, że potrzeby doradcze i postawy wobec procesu integracyjnego, są zróżnicowane w zależności od wieku i wykształcenia rolnika, a także od powierzchni gospodarstwa rolnego.

TERESA MIŚ, DARIUSZ ZAJĄC

**THE ADVISORY NEEDS OF FARMERS OF THE PODKARPACKI REGION,
COOPERATING WITH AGRICULTURAL ADVISORY SERVICE, IN ASPECT
OF INTEGRATION OF POLAND WITH EUROPEAN UNION**

SUMMARY

In this article presented advisory needs of farmers of the Podkarpacki region in conditions of increasing market competition and in aspect of integration of Poland with European Union. Research showed, that farmers often using wide range of advisory services and undertaking activities which are fitting the farms to Unions requirements, what is showing, that they are perceiving necessity of matching of growing competition on market. Moreover it was affirmed, that advisory needs and attitude in the integration process are diversing and depending from age and education of farmer, and also from area of agriculture farm.